

O AUTORSTVU SPLITSKOGA ULOMKA DAVIDIJADE*

BRANIMIR GLAVIČIĆ

Kad je godine 1901. pronađen u arhivu stare splitske patricijske obitelji Alberti anonimni rukopis prvoga pjevanja *Dauidide*,¹ u zanosu toga nesumnjivo značajnog otkrića, koje se zbilo upravo o četiristotoj obljetnici hrvatskoga umjetnog pjesništva (*Judita*, 1501), povjerovalo se da je pronađen ulomak početno od ukupno četrnaest pjevanja Marulićeva magistralnoga latinskoga pjesničkog djela koje su suvremenici i pjesnikovi prijatelji, književnici njegova humanističkoga kruga, dočekali s radošću i velikim pohvalama,² no koje se uskoro zagubilo te su za njim, kao djelom »kršćanskoga i splitskog Vergilija«,³ žalili obrazovani Splićani već sredinom šesnaestoga stoljeća smatrajući da je za vrijeme neke epidemije u gradu zauvijek propalo zajedno s najvećim dijelom Marulićevih latinskih pjesama.⁴ Da je riječ upravo o Marulićevu autorstvu, za to nije bilo izravnih potvrda (rukopis je naime, kako je rečeno, anonimn), no prvi su istraživači, nemajući još tada nikakva drugog teksta *Davidijade*, ipak u to bili uvjereni videći, kao na primjer Kerubin Segvić,⁵ u nekim stihovima s početka Ulomka jasnu aluziju na poznatu Marulićevu

* Prva verzija ovoga rada, prilagođena obliku novinskoga članka, tiskana je u povodu dvadesete obljetnice zadarskoga Filozofskog fakulteta u *Slobodnoj Dalmaciji* od 6. XI 1976, str. 8.

¹ Rukopis nosi naslov *Dauididos liber I*, a pronašao ga je klasički filolog M. Šrepel, koji je svoj nalaz opisao u časopisu *Vijenac*, Zagreb 1901, str. 847 i d. i objavio ga u *Gradi za povijest književnosti hrvatske*, knj. IV, Zagreb 1904, str. 187—215.

² Marulićev sugrađanin i biograf, također latinski pjesnik Franjo Božičević Natalis sastavio je u čast *Davidijade* latinski epigram od tri elegijska distiha, u kojem Marulića stavlja na drugo mjesto među epskim pjesnicima, odmah iza Vergilija (isp. *Pesme Franja Božičevića Natalisa*, za štampu priredio M. Marković, Srpska akademija nauka, posebna izdanja knj. CCCII, Beograd 1958, *carmen* LXIII, str. 111).

³ To su riječi splitskoga kancelara Prokulijana, koji u jednom govoru god. 1567. veli da je neke dijelove *Davidijade* još sam čitao sa zanosom u rukopisu, isp. Šrepel, o. c., str. 186.

⁴ Spomenuti Božičević navodi među ostalim njegovim djelima i sedam knjiga pjesama (*Poematon libri VII*). Preostale Marulićeve pjesme sakupio je M. Šrepel u *Gradi za povijest književnosti hrvatske*, knj. II, Zagreb 1899.

⁵ »Marco Marulo Pecinić«, *Bulletino di archeologia e storia dalmata*, XXIV/1901, nr. 10—11, suppl. str. 1—8, napose 3.

mladenačku ljubavnu nezgodu: autor, naime, veli da se odrekao profane ljubavi te da ostatak života kao pjesnik pokajnički posvećuje bogu.⁷ Na Marulićevo je autorstvo mogao, pored toga, ukazivati i stanovit broj etičkih i moralizatorskih napomena utkanih u tekst Ulomka, kojih je sadržaj tipičan upravo za Marulićevo stvaralaštvo u cjelini: na primjer, žigosanje ljudske nezahvalnosti, zavisti i oholosti, pohvala vrline skromnosti i dr.⁸ Sam je pronalazač Ulomka, Milivoj Šrepel, prihvaćajući Šegvićeve navode i potkanut idejnom osnovicom Marulićeve *Judite* kako ju je zamislio Petar Kasandrić u Matičinu izdanju *Judite* iz god. 1901 — »i ovdje slabić ubija orijaša, mali David golemoga Golijata« — namjeravao o tom pritanju napisati posebnu studiju i pokazati pripada li sačuvani ulomak doista Maruliću,⁹ ali ga je skora smrt u tome spriječila. Nakon Šrepela nitko se više nije latio toga posla, a kako ni potraga za ostalim dijelovima *Davidijade* nije donijela pozitivnih rezultata, to su tadašnji literarni historičari,¹⁰ uzevši bez rezerve navode spomenutih prvih istraživača za dokazanu činjenicu, odreda pripisivali Ulomak Maruliću. To je uvjerenje poslije još učvrstio autoritet Mihovila Kombola, koji je u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti do preporoda* — ne donoseći nikakvih novih argumenata u prilog Marulićeva autorstva, a niti pozornije analizirajući sam Ulomak — ustvrdio samo da »neke pojedinosti toga spjeva nesumnjivo idu među najljepše od svega što je izašlo ispod Marulićeva pera.«¹¹

Takvo je mišljenje vrijedilo u nauci kao općeprihvaćeno sve do godine 1952. kad je u torinskoj Nacionalnoj biblioteci pronađen cio

⁶ V. o tome поближе u predgovoru P. Kasandrića Matičinu izdanju *Judite* iz god. 1901, str. XXIII i d.

⁷ Stihovi 31—34 invokacije glase ovako:

*En sanctos manibus puris ut sumeret ignes,
Vestalem se Musa facti; bene libera curis,
Libera delictisque iocisque et amore profano
Consecrat ecce tibi reliquos mea Magdalis annos.*

⁸ Isp. st. 608 *Heu nimium ingratus tantaeque oblitus salutis!*
(Šaul se iz zavisti bacio kopljem na Davida)

619 *O caecas hominum vires frustraue superbas!*
(zaslijepljenost od oholosti)

813/4 *Impedit atque onerat dominum numerosa supellex
In parva congesta domo...*
(protiv raskoši i nepotrebnoga namještaja)

1032—33 *O fortunatos nimium et bona qui sua norunt!
O quam praeaelso despectant culmine mundum!*
(završetak eekursa o preziranju bogatstva i svećeničkoj skromnosti).

⁹ Isp. o. c., str. 186.

¹⁰ Isp. npr. B. Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb 1913, str. 105; V. Lozovina, *Dalmacija u hrvatskoj književnosti*, Zagreb 1936, str. 64

¹¹ Zagreb 1945, str. 79.

tekst *Davidijade*,¹² ovaj put ne više anoniman, za koji je priređivač prvog izdanja, prof. Josip Badalić,¹³ pokazao — usporedivši ga s drugim jednim Marulićevim autografskim djelom koje se dvadesetih godina pronašlo u Rimu¹⁴ — da je ujedno i Marulićev autograf, što Ulomak već na prvi pogled nije. Imajući tako u novootkrivenoj *Davidijadi* čvrst oslonac za potrebna uspoređenja, prof. Badalić detaljnije se pozabavio u predgovoru¹⁵ Ulomkom i ustanovio, među ostalim, sljedeće:

- nijedan od 1085 dobrih stihova, koliko ih ukupno sadrži Ulomak,¹⁶ nije se znatnije odrazio u torinskoj *Davidijadi*;
- filozofsko-teološke misli o postanku svijeta, koje su u Ulomku razrađene u podužoj digresiji, u torinskoj su *Davidijadi* potpuno izostale;¹⁷
- leksik Ulomka sadrži veći broj imena i riječi koje nisu ni jednom upotrijebljene u svih 6750 stihova *Davidijade*;¹⁸
- *Davidijada* je sva ispjevana u heksametrima, dok je autor Ulomka odstupio od toga stiha preprijevajući Davidove psalme, pri čelu se poslužio alkejskom strofom;¹⁹
- Marulićev tekst nosi naslov *Davidias*, a Ulomak: *Davideis*.

Na temelju gornjih opaski te nekih što većih što manjih razlika koje se tiču pojedinih elemenata pjesničke fakture²⁰ zaključuje da oba rukopisa ne mogu biti djelo istoga autora, tj. da Marulić nije autor Ulomka, već pomišlja da bi to mogao biti splitski latinski pjesnik iz prve četvrtine XVI stoljeća, pripadnik Marulićeva huma-

¹² Te je naime godine talijanski učenjak C. Dionisotti, pišući o Marulićevu rukopisnom prijevodu Dantea (u radu »Marco Marulo traduttore di Dante«, *Miscellanea di scritti di bibliografia ed erudizione in memoria di Luigi Ferrari*, Firenca, Olschi, 1952, str. 233 i d.), dao i nekoliko usputnih napomena o *Davidijadi* koja se cijela sačuvala u istom rukopisnom kodeksu.

¹³ Marko Marulić, *Davidias*, JAZU, »Stari pisci hrvatski«, knj. 31, Zagreb 1954, str. 9.

¹⁴ *Multa et varia ex diversis auctoribus collecta* (isp. F. Šišić, »Nepoznato Marulićevo djelo«, *Jugoslavenska njiva*, VII/1923, Zagreb, str. 40 i d.

¹⁵ O. c., str. 10—11 i 35—38.

¹⁶ Točnije: 1088.

¹⁷ Uzgred napominjem da slične misli o postanku svijeta (sa stanovitim utjecajem Lukrecijevim) nalazimo u Marulićevoj latinskoj pjesmi *Hymnus ad Deum* (isp. o tome pobiže: M. Šrepeš, »O Marulićevim latinskim pjesmama«, *Nastavni vjesnik*, knj. VII, str. 346—355, napose 352—354, Zagreb 1899.

¹⁸ Točnije: 6765.

¹⁹ Riječ je upravo o psalmu 114 (= 113 a).

²⁰ »Pjesnik splitskoga ulomka mnogo je manje sklon upotrebi tropa i figura, napose razvijenih poredaba negoli pjesnik turinske *Davidijade*« (str. 37). Isp. ipak od figura ponavljanja anafore *subter* (81, 86, 88), *non hic* (401, 403, 405, 407), *ter* (912—14); perifrize vremena: 253—4 *Nox erat, humanos et muta silentia sensus/ Spargebantque brevi Lethae plumboque ligabant*, 495 *Albescunt primo montana cacumina sole* te vrlo lijepu razvijenu poredbu 760—772, gdje se Šaul, prevaren u svojim nadama da će zaskočiti Davida, vlada kao bijesan lav kojemu je izmakao plijen, i dr.

nističkog kruga, Nikola Alberti, s čijom je obitelji Marulić održavao prisne prijateljske veze; pri tome ukazuje na činjenicu da je Ulomak pronađen u arhivu upravo te obitelji.

Navedeni argumenti protiv Marulićeva autorstva vrlo su uvjerljivi, pa se, po mojem mišljenju, mogu najvećim dijelom i prihvatiti u rješavanju toga pitanja. Međutim, što se tiče teze o Albertijevu autorstvu, kraj sadašnjeg stanja stvari teško će je biti dokazati: od književnoga rada Albertijeva sačuvali su se samo oskudni ostaci²¹ koji ne omogućavaju nikakva dalekosežnijeg zaključka. Činjenica pak da je rukopis Ulomka pronađen u arhivu spomenute obitelji govori mnogo, ali ne i dovoljno: rukopis je mogao biti i poklon kojega drugog pjesnika ili tijekom vremena na drugi koji način dospjeti u taj arhiv.

Kako se i sam već duže vrijeme bavim *Davidijadom* i Ulomkom, iznosim ovdje i dio svojih opaski koje također govore protiv Marulićeva autorstva Ulomka: prve dvije odnose se na stih, a druge dvije na stav obaju autora prema antičkoj mitologiji, odn. filozofiji:

- prozodija Ulomka klasički je znatno korektnija od one u Marulićevoj *Davidijadi*,²²
- po uzoru na Vergilijevu *Eneidu* unio je autor Ulomka stanovit broj nedovršenih stihova,²³ čega nema u gotovo sedam puta dužoj *Davidijadi*;
- Marulić je svagdje, pa tako i u *Davidijadi* izrazito neprijateljski raspoložen prema antičkoj mitologiji; stoga, na primjer, u svojim invokacijama svaki put odbija pomoć antičkih božanstava, a zaziva samo kršćanskoga boga i Duha svetoga,²⁴ dok je autor Ulomka u tom pogledu mnogo koncilijantniji, pa na jednom mjestu izrijeckom zaziva Muzu,²⁵

²¹ Poznat mu je latinski epigram od tri elegijska distiha kojim uvodi čitatelje u Božičevićev životopis Marka Marulića (koji je objavio M. Marcovich u dodatku svoga izdanja *Davidijade: M. Maruli Davidiadis libri XIV*, Mérida (Venezuela) 1957, str. 267—270.

²² Nalazim samo ove četiri pogrešne prozodije: 446 *efficimus* mj. *efficimus*, 570 *stetērunt* mj. *stetērunt*, 762 *addidērunt* mj. *addidērunt*, i 785 *separātam* mj. *separātam*.

²³ Takvih je ukupno pet: 158, 200, 377, 418 i 741. Uzgred napominjem da istu pojavu nalazimo i u Dubrovčanina Jakova Bunića (1469—1534), u djelu *De vita et gestis Christi*.

²⁴ Isp. *Dav.* I 1—11, VII 8—13, XIV 417—424.

²⁵ St. 499 i d. (zaziv Muze po ugledu na Vergilija):

*Dic mihi, Musa, sacri quae tanta potentia versus?
Nam tibi scire datum et versu memorare potenti,
Cuncta vides, nec te poterit res tanta latere
In regno, regina, tuo...*

— u frazeologiji Ulomka mjestimice je uočljiv nesumnjiv utjecaj antičkog ateističkog filozofa-pjesnika Lukrecija,²⁶ koji u Marulićevoj *Davidijadi* nije ostavio znatnijeg traga,²⁷ što je za Marulića kao izrazito religioznog pisca samo po sebi razumljivo.²⁸

I, na kraju, naveo bih ukratko još samo nešto što mi se čini da je od osobite važnosti ne samo za atribuiranje nego, možda, i za (relativno) datiranje Ulomka:

Rukopisi o kojima je bilo govora pokazuju dijametralno oprečan pristup njihovih autora istoj temi — biblijskoj kronici o kralju Davidu, što se u najvećoj mjeri odrazilo na prirodi njihova epskog stila. Riječ je, naime, o posve različitoj tehnici i načinu obrade istorodna biblijskog predloška, za koje je, po mojem mišljenju, teško pretpostaviti da su mogli koegzistirati unutar jednog vrlo kratkoga vremenskog perioda (točnije, u prvoj četvrtini XVI stoljeća) s ustaljenim književnim navikama u nas. Jer prvi i najznatniji naši latinski epičari, koji su udarili snažan pečat tomu književnom razdoblju a bili su priznati kao uzorni književnici i daleko izvan naših granica — to je upravo sam Marulić i njegov mladi suvremenik, Dubrovčanin Jakov Bunić — još su srednjovjekovnim načinom obrađivali biblijske teme, tj. izlažući događaj za događajem, kronološkim redoslijedom kako su ih nalazili u Bibliji, a epsku su naraciju kitili raznim antičkim pjesničkim rekvizitima (tropima, figurama, razvijenim poredbama, živim dijalozima i dr.), i to otprilike u onoj mjeri i u onom opsegu kako se njima služio u prvom redu uzor svih humanističkih pjesnika — Vergilije ili, kako veli sam Marulić, »po zakonu starih poet«. Stoga su njihova djela u stvari parafraze — umjetnički, uostalom, vrlo uspjele — odabраних biblijskih tema.

Naprotiv, autor Ulomka — nesumnjivo snažna i originalna pjesnička ličnost — potpuno prekida s Marulićevom i Bunićevom praksom: njegov spjev nije parafraza, što je dovoljno vidljivo već iz toga da je od brojnih događaja iz odsječka kronike o kralju Davidu, koji je baza njegova prvog pjevanja *Daviduide*,²⁹ odabrao samo neke, po njegovu mišljenju, dakako, najvažnije, koje je obradio inventivno i veoma nezavisno od Biblije, naznačujući uz to neke o kojima se

²⁶ Isp. npr. 524 *diverberat ictu*, 933 *semina rerum*.

²⁷ Osim, čini se, u opisu kuge (*Dav. XIII 311 i d.* = Lukr. VI 1242 i d.), isp. M. Budimir i M. Flašar, *Pregled rimske književnosti*, Beograd 1963, str. 222 i d.

²⁸ Isp. ipak što je rečeno u bilješci 17.

²⁹ *Sam I 18, 6—20: U Šaulu se budi zavist; Davidova ženidba; Jonatan se zauzima za Davida; Šaul napada Davida; Mikala spašava Davida; Šaul i David kod Samuela*, i dr.

govori u Bibliji na drugom mjestu znatno poslije.³⁰ S druge strane, on čini radikalnan zaokret u odnosu na tradiciju i norme epske vrste vergilijevskog tipa, pa se stoga malo zadržava na samoj naraciji (dogadaje u pravilu samo naznačuje, skicira), dok veliku pažnju posvećuje dugačkim i detaljnim opisima ili čak opsežnim lirskim refleksijama, koje unutar njegova spjeva žive samostalnim životom kao zaokružene cjeline do te mjere da čitatelj gubi iz vida nit samog epskog izlaganja.³¹ A upravo stoga se takva, s klasičkoga i renesansnog stanovišta nedovoljno koherentna kompozicija i doimlje na prvi pogled prije kao koncept negoli kao konačan tekst njegova prvog pjevanja *Davidide*.³² Takva se pak kompozicija, koja je nastala kao reakcija na dotrajale oblike renesansnog stvaranja, pojavila — kako je poznato — istom u doba manirizma. Na temelju svega smatram da Ulomak nije, kako neki pomišljaju, plod pjesničkog nadmetanja u Marulićevu krugu splitskih latinista na istu popularnu temu,³³ već da je djelo nakoga nepoznatoga kasnijeg pjesnika koji je — ako se prisjetimo aluzije na Marulićevu nezgodu iz mladih dana te onih digresija etičkoga i moralizatorskog sadržaja — možda namjeravao nadoknaditi gubitak *Davidijade*, kojoj se u njegovo doba već izgubio svaki trag, ali u svojoj namjeri iz nepoznatih razloga nije istrajavao,

³⁰ Evo kratka pregleda sadržaja: Uvod (1—11); invokacija (12—48); Saul zavidi Davidu na ratnoj slavi (49—66); miri se tobože s njim (67—80); opis pakla (81—102); pakao i Lucifer dižu se protiv Davida (103—142); Luciferov bijes (143—168); personifikacija zavisti (169—184); Zavist podjaruje Lucifera (185—252); u Benjaminovu liku javlja se u snu Saulu i raspaljuje u njemu bijes na Davida (253—353); Saul se uzburan budi i zaklinje se da će se osvetiti Davidu (354—384); David dotle mirno spava, jer bog bdije nad njim (385—390); opis neba (391—441); bog šalje anđela k Davidu da ga ohrabri (442—469); anđeo prenosi božju poruku Davidu (470—490); David se zabrinut budi, a uto ga kralj zove preda se (491—498); zaziv Muze (499—506); digresija o pjesničkom nadahnuću i pjesničkom stvaranju koje se uspoređuje sa stvaranjem svijeta (507—558); David smiruje svirkom Saula, a ovaj ga pokušava ubiti kopljem, ali promašuje (599—618); digresija o ljudskoj zasljepljenosti te kako će David primiti kraljevsko žezlo po Saulovoj pogibiji (619—630); David bježi kući, a Saul šalje za njim svoje ljude da ga smaknu (631—645); David bježi k Samuelu u Ramu, a Mikala zavara krvnike ispričavši im da joj muž leži smrtno bolestan (646—717); Saul se čudi Davidovoj iznenadnoj bolesti i traži da ga dovedu preda nj da bi se naslađivao njegovim smrtnim mukama (718—753); kad čuje da ga je kći prevarila, bijesan je kao gladan lav koji je izgubio već sigurnan plijen (754—772); opis proročke kuće u Ramu i života u njoj (773—917); veličajući svakodneвно boga, proroci pjevaju kako je stvorilo svijet i čovjeka, zatim o općem potopu, o kažnjavanju Sodome, o uništenju faraona u Crvenom moru, o Abrahamu i Mojsiju i dr. (918—999); pohvala svećeničkoga skromnog života (1000—1034); za Davidom stižu u Ramu Saulovi ljudi, ali padaju u proročki zanos, što se događa i samom Saulu (1035—1064), koji se uspoređuje s gatarom Bileamom, čijom se pjesmom završava prvo pjevanje (1065—1088).

³¹ Čak polovica svih stihova otpada na razne digresije;

³² Neki su ga pak smatrali samo verzijom torinske *Davidijade*, isp. B. adalić, o. c., str. 35.

³³ Isp. isti, o. c., str. 38.

pa je ispjevao samo prvo pjevanje. Koji bi pak to bio pjesnik (da li uopće splitski?!), teško je u ovom času išta određenije reći. No to je već tema koja daleko prelazi okvir ovakva jednog izlaganja, pa potanje obrazloženje svojih argumenata i navoda ostavljam za drugu priliku.

*Branimir Glavičić: ÜBER DIE AUTORSCHAFT DES SPLITER FRAGMENT
DER DAVIDIAS*

Z u s a m m e n f a s s u n g

Nachdem er das Problem ausgelegt hat, führt der Verfasser zuerst seine Beweise zugunsten der heute bereits fast allgemein angenommenen Meinung an, dass das sogenannte Spliter Fragment der *Davidias* nicht das Werk Marulić's sei. Hinweisend danach auf die grossen Unterschiede im Stil und der Komposition zwischen Marulić's Toriner *Davidias* und dem Spliter Fragment, schliesst er, dass der Verfasser des Fragments weder Marulić, noch irgendein anderer Dichter aus seinem Kreise ist und vertritt die Meinung, dass das Fragment das Werk eines späteren, vom Manierismus an weiter, unbekanntem Dichters sei.